

САПАХ ТА төлейлө сыным эфир. Пурнасамарта мөн ситмәсен те, Конституци сир пурнамастлар. Ситменнин тата кашни үсемән хайән Конституцийә. Америкәнецемех ав йах пуссем пурнана Конституци паян кунчченә пәр улаштармасәр уса курацсә. Тәпәр сәршывра вара Тәп Саккун пачах сук.

Сталин Конституцине эпә шулта вөрәннә. Уйрәм предмет пулна вәл. Брежнев Конституцине сүтсе явма хутшәннә. Тенчери чи хулан Конституци емәрә чи вәрәмми пулаймарә сав. Йәли сәпла-сәке пирән. Сәршывән чи аслә пусләхә пулса таракан кашни сын хайне валли Конституци йышәнма тарашать. Ельцин та унсәр юлас темерә. Халәха пусахласа йышәнтарчә-йышәнтарчех. Халь тин ним те тәваймастән, суверенлә Чаваш Республикин те хайән сәнә Тәп Саккунне йышәнмалла. Проекткә пичетленсе тухрә. Халиччен пулнисемпе аңа мән пәрпеклетә-ха? Кунта та, ытисенчи пекех, чи час тәл пулакан сәмах вәл - «халәх».

Уйрәм пайсемпе статьясеңе хак парса тарас теместәп. Хавна майлә савәрма пәлсен, кашни статья ыра та, усал та тума ирәк парат. Адольф Гитлера Германи Конституцийән пәр статии кәна кирлә пулна. Уңла усә курса вәл фашизм титәмнә сирәплетнә. Сав статья аңа чрезвычайлә лару-тарура пәтәм власа пәр сын аллине

ЧАВАШ Республикин Конституцийән проекткә /вәл «Хыпаран» нарасан 18-мәшәнчи номерәнчә пичетленнә/ пирик хамән шухәша сьрса пәлтәрес килет.

8-мәш статьяпа киләшүллән чаваш тата ыра сә чәлхисем патшаләх чәлхисем шутланмалла. Шел те, патшаләхәмәр таван чәлхене атал тарасишән сителәксәр әслет. Пәр тәсләх кәна. Вәрмарта иртекән пухусемпе канашлусенчә пусләхсем /пурте чавашсем пулин те/ ыра сәла кәна кала сә сә. Тутарсем вара пачах урәхла: сәр сынран 10-шә тутар пулсан пухәва тутар чәлхине ирттерә сә, аңланманнисеңе ыра сәла ку сарса парас сә. Проекткә «чаваш чәлхи патшаләх чәлхи» тесе сьрса хумалла.

12-мәш статьяра «Чаваш Республикы тенчери тата тулашри экономика сьхәнәвәсеңе хай тәллән хутшәнәт» тенә. Пәтәмпех киләшетәп сәк йәркесемпе. Республика тулашәнчи экономика сьхәнәвәсеңе аталантарма май парә вәл.

14-23-мәш статьясеңе Чаваш Республикин гражданинән прависене пур енчә те гарантиссе сьнчә сьрнә. Анча халләхе чылай чух тәпәр майлә пулса ырат. Этем правине пәснә тәсләхсем республикәра питә нумай.

Центрпа Чечен Республикы хушшинчә вәр сә пуланса кайрә. Кремльпе Чаваш Республикы хушшинчә «пушар» хьпса ан илтәр тесе пулә, 30-мәш статьяра сәпла сьрнә: «Чаваш Республикыне Рәсәй Федерацийән патшаләх власән органсән хушшинчә әссем тата полномочи-

панә. Сакнашкәл ыра сәсем Чаваш Республикин Конституцийән проектәнчә те сук мар. Ака 37-мәш статьяна вулатпәр: «Чаваш Республикин Патшаләх Пухәвнә салатса ярасине пурнасләт». Кам тетәр? Чаваш Республикин Президентчә. Рәсәй Федерацийән Кон-

Тәп Саккун халәхшән пултәр

ституцийә те уйрәм сын власнә сирәплетет. Патшаләх Пухәвнә Президент сүмнә сьхса хуни савна пәлтәрмест-и-ха? АПШ Президентчә Конгресс еннеллә пәха-пәха илсәх тарат. Рәсәй Патшаләх Думи вара Президент силли тулса ситәсрән хәракаласа әслет. Киләшмерә тәк - салатат те ярат. Эпир тахсанах әнтә саккунсән вайәпе мар, Президент Указәсемпе пурнастпәр. Ман шутпа, саккун кәларакан органән ирәклә пулмалла. Әс тавакан орган хь сәсән кәна утмалла мар. Юрә, паян Президент пур енәпе те кәмәллә, сьнләха сьхатман тейәпәр. Ыранах урәххи пулма пултарат. «Патшаләх вәл - эпә» темә юратакәни туләнсан пусләнчә вара ахәр самана. Аңа хайән мән

сем тәләшпә тухакан тавлашусене сьрәсу процедурисем урлә татса парас сә, сьрәсу процедурисем урлә татса пама май килмен чухне Рәсәй Федерацийән Конституци сүчә

ПРОЕКТА УЛШӘНУСЕМ КӘРТМЕЛЛЕ

татса парат».

Питех те кирлә сәмахсем. Хутшәнусене автоматсәмпе, танксәмпе мар, политика меләсемпе йәркеләмелле.

Чаваш Республикин Президентчә пирик, Палла, Президент республикәра чи аслә сьн, патшаләх пусләхә, уңан Конституци гаранчә пулса тәмалла. «Чаваш Республикин Президентчә пулма 35 сьлтан сәмрәк тата 60 сьлтан аслә мар, Чаваш Республикин патшаләх чәлхисене пәлекән тата республикәра уңан кандидатурине Президентна суйлама таратиччәни юлашки 10 сьл хушшинчә 5 сьлтан кая мар пурнана гражданина суйлама пултарас сә» /34-мәш статья/. Усәмләх каламан сәк йәркесене.

34-мәш статьяна сәплипех йышәнсан юлашки 5 сьл хушши Чаваш Республикинчә пурнана тата чавашла пәли-пәли перкелешекән ыра сә, тутар, акәлчан е нимәс Чаваш Республикин Президентчә пулма пултарат. Чаваш Респуб-

пур юнтармәшәсене пурна сә кәртсе пәма никам та чараймә. Конституци ирәк парат аңа.

Сәмах май тата сәкна та калам-ха. Мән сәлтава пула пирән саккун кәларакан, халәх суйлакан органа Патшаләх Пухәвнә темеллә-ха? Суверенлә республикән саккун кәларакан

органә наци тумәпә сьрени ыра сәнләрах мар-и? Сейм, вече, рада, хурал пур пулсан мәншән Канаш пулмалла мар? Аңа ыра сәла ку сарни ытлашши. Мән пур халәхшән вәл КАНАШ пултәр. Конституци комиссийә ячәпә сьрнә аңлантару сьрәвәнчә Чаваш Республикин Президентчә Николай Федоров сәк проект «Чаваш Республикин историри уйрәмләхәсене тата хай әвәрләхне пәләртса тарат» тесе сьрат. Сав хай әвәрләх шәпах чаваш тумәнчә пулмалла пек туйәнәт.

Кәсәл «Чаваш Республикинчә чәлхисем сьнчә» Саккун йышәннәранпа пиләк сьл ситет. Анча, саккунра каланә пек, патшаләх власәпә управлени органсәнчә сьру әсәсене чавашла туса пәма

ликин Президентчә граждәнләхәпә, чәлхипә тата несәләпә чаваш пулмалла. Савәнпа 34-мәш статьяна улшәну кәртмеллех.

37-мәш статьяра Президент

тытәнман, сессисенчә, ларусенчә, ытти әслә канашлусенчә чаваш сәмахне сәплах ил-тейместпәр-ха. Малашне те пулмә ку. Чаваш Республикин Конституцине сәк халләнех йышәнсан вәл та пулшәмә. Президент пулма «Чаваш Республикин патшаләх чәлхисе-

не пәлекән» /4-мәш сьпәк, 34-мәш статья/ сьнна суйлатпәр пулсан Вице-президентән вәсене пәлмелли, пәлмеллә марри пирик проектка каламан. Тәпәр чухне сьрса хуманни сьрнә сәмахран та пәлтәрәшләрех иккен. Кунта унччәни йәласенех тытса ырас тени ку с кәретех. Обкомән, кайран рескомән та, пәррәмәш секретарә чавашла кала сәкан сьн пулна. Иккәмәшне кам пулсан та ыра сә суйланә. Пирән кәна мар, Украинәпа Казахстан пек сьсәк республикәсенчә те власри иккәмәш сьн ыра сә пулна. Вице-президентән та чавашла пәлмеллине пәләртса хәвармалла. Унсәрән Президентән йышлә аппаратчә сәплах ыра сәла сьрма, ыра сәла кала сәма

та салатса яма пултарат. Правительствә темлә начар әсләсен те депутатсән правительствәна шанманни сьнчә пәлтәрмә хәраса тәмалла пулса

тухат.

54-мәш статьяпа та киләшме сук. Унта сәпла сьрнә: «Чаваш Республикин Министрсән Кабинечә Чаваш Республикин Президентчән полномочиәсене кирек мәнлә майпа чарса лартнә чухне те отставкана каят».

Ман шутпа, ку пур чухне те ыра сәнлә мар. Хәш-пәр чухне Президента отставкана яни сителәклә, правительство хайән тивәснә малалла пурна сәлатпәр.

59-мәш статьяра «Чаваш Республикин Прокурорне Рәсәй Федерацийән Генеральнай прокурорә Чаваш Республикин Президентчәпә киләшсә уйәрсә лартат» тенә. Ман шутпа, прокурор пирик ЧР Президентчән Патшаләх Пухәвнә представлени таратмалла. Патшаләх Пухәвнә киләшпәр парсан Рәсәй Федерацийән Генеральнай прокурорә тивәслә йышәну тума пултарат.

62-мәш статьян 1-мәш пунктчә киләшүллән районән

пәрахмә, патшаләх чәлхи тесе мәшкәлләкан таван чәлхемәре «пысәк» сьртән аләкәнчә те кәртмә.

Чаваш чәлхине «националистсем» кәна хутәлесә кала сәни сителәксәр, ун хутнә кәрекен пәр сумлә статья та тәл пулаймарәм пулас Тәп Саккунра. Хальхи лару-тарәва шута илсен вәл тем пекех кирләчә. Чаваш чәлхинә сумә унччәничә те чакса кайнә пек туйәнәт. 8-мәш статьяра сьрса хунә-ха: «Чаваш Республикинчә чаваш тата ыра сә чәлхисем патшаләх чәлхисем шутлана сә сә». Ку әнтә Конституцире сьрнә вәт темә кирлә. Урәх ним тума та мар. Чәлхә Конституцирен хайәнчәңе пысәкрах патшаләх символә пулса тарат. Савәнпа Чаваш патшаләх чәлхи чаваш чәлхи кәна пулмалла. ыра сә чәлхине республика патшаләх чәлхи туса мәскәнлетмә кирлә мар. Вәл тахсанах хутшәну чәлхи пулса тәнә. Хутшәну чәлхинә статусә республикән патшаләх чәлхинә статусәнчәңе пысәкрах.

Конституци комиссийә малалла әслет. Халь әнтә, Тәп Саккун проекткә пичетленсә тухнә хь сәсән, унта сәнәсем ытларах пәма тытәнәс. Президент кәна мар, чаваш халәхә хай Конституциллә /Тәп Саккунлә/ пултәрччә.

Денис ГОРДЕЕВ.

самоуправлени органе ертсе пәма район представителәсән /депутачәсән/ шутәнчәңе пәрне президент пусләх пулма уйәрсә лартат. Сәмахран, Вәрмар районне административлә 18 территории пайланә. Кашни пайлануран /ял Советәнчәң/ пәр представитель. Пәрин район пусләхә пулмалла. Ку тәрәс мар тесе каласшән эпә. Пусләх кун пек ытларах пәр ял Советәнчәңе интәрәсәсене хутәлә. Район пусләхне тьрремәнәх, пәтәмәшлә, вәрттән сәсәласа суйламалла е пусләха район депутатчәсән пухәвнә уйәрсә лартпәр.

Сәк статьян 2-мәш пунктчә «ялсән самоуправлени органәсене старостәсән ертсә ыра сә сә, старостәсән граждәнсән пухәвәнчәңе суйласа ларта сә сә» тенә. Малашне староста пулмалла-ши? ыра сәнти администратисән пусләхәсене суйла сәсәсән вәрттән сәсәласа суйлачар. Ситет пулә ячәсене пәр вәсәмсәр улаштарма. Ятне улаштарнипех әсә улашманмәт.

63-мәш статьяра «ыра сәнти самоуправлени органәсән /старостәсән/ муниципалитет харпәрләхне хайсем тәллән тытса тарас сә, ыра сәнти бюджета йәркеләсә сә, пурна сәсла сә сә, обществәри йәркеләхе сьхлас сә» тенә. Патшаләх власән органәсән самоуправлени органәсене хайсем уйрәм полномочиәсән пурна сәлама пулрәх тата уқә-тенкә уйәрсә пама пултарас сә-мәнә. Иккәләнүллә: пама та пултарас сә, памасан та пултарас сә.

В.НАРСОВ,
Вәрмар районәнчи Тикаш
ял администрацийән
пусләхә.